

Школа політичної аналітики
Національного університету «Києво-Могилянська академія»
Аналітична записка

ШЛЯХИ БОРОТЬБИ З «РУССКИМ МИРОМ» В УКРАЇНІ

Київ – 2019 р.

Публікація підготована в межах Ініціативи з розвитку аналітичних центрів в Україні, яку виконує Міжнародний фонд «Відродження» у партнерстві з Ініціативою відкритого суспільства для Європи (OSIFE) за фінансової підтримки Посольства Швеції в Україні.

Думки та позиції викладені у цій публікації є позицією авторів та не обов'язково відображають позицію Посольства Швеції в Україні, Міжнародного фонду «Відродження» та Ініціативи відкритого суспільства для Європи (OSIFE).

Автори:

Станіслав Шулімов, аналітик Школи політичної аналітики НаУКМА

Олена Литвин, аспірантка ХНУ ім. В. Н. Каразіна

Рецензент:

Петро Бурковський, керівник Центру дослідження проблем Російської Федерації Національного інституту стратегічних досліджень

Анотація

Незважаючи на війну з Російською Федерацією, яка триває вже протягом чотирьох років, ідеологічна доктрина Росії «русский мир» досі має певний вплив на території України. Питанням для політичної еліти, керівництва держави, а також для громадян є те, як протидіяти впливу «русского мира» мирними засобами, не піддаючись на провокації, до яких активно вдається країна-агресор. Вироблення ефективної стратегії протидії «русскому миру» потребує розуміння найновішої історії цієї доктрини, зокрема її впливу на території України.

В аналітичному звіті проаналізовано основні етапи розвитку ідеології «русского мира», його вплив на початок війни на Донбасі та анексії Криму. В прикінцевій частині звіту зазначено, чому сьогодні «русский мир» вже не має такого впливу, як раніше, проте все ще становить загрозу національній безпеці. Рекомендації, що надає Школа політичної аналітики НаУКМА, дозволять владі сприяти боротьбі з «русского мира» в Україні.

ЗМІСТ

1. Розвиток «русского мира» як ідеологічного концепту та основної доктрини Російської Федерації	5
2. Засоби поширення «русского мира» в Україні у 2010-2013 рр.....	8
3. Анексія Криму та окупація Донбасу як наслідок поширення ідей «русского мира»	14
4. Зміна вектору розвитку України як протидія «русскому миру».....	19
Висновки і рекомендації.....	22
Бібліографія	24

1. РОЗВИТОК «РУССКОГО МИРА» ЯК ІДЕОЛОГІЧНОГО КОНЦЕПТУ ТА ОСНОВНОЇ ДОКТРИНИ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ

Певний час концепт «русский мир» використовувався лише як теоретична доктрина в тому розумінні, що вона не була в якийсь спосіб частиною зовнішньої та внутрішньої політики Російської Федерації. Ми використовуємо цей термін без перекладу українською мовою, адже первинна сутність при перекладі втрачається, більшість ідеологів «русского мира», наголошують на тому, що він «русский», а не «російський».

Термін був введений до широкого суспільно-політичного дискурсу В.В. Путіним під час його виступів у 2006-2007 роках на Всесвітніх конгресах співвітчизників. У своїх виступах він посилався, перш за все, на культурну, мовну та цивілізаційну єдність людей, що брали участь в цих конгресах, з Росією¹. У жовтні 2006 року у своєму вітальному слові до учасників Всесвітнього конгресу співвітчизників В. Путін заявив: *«Цей день (День народної єдності, державне свято РФ, відзначається 4 листопада), безумовно, об'єднує не тільки багатонаціональний народ Росії, але й мільйони наших співвітчизників за кордоном, об'єднує «русский мир»². Пізніше Путін пояснив, що на його думку таке «русский мир»: «Русский мир» може та повинен об'єднати всіх, кому дороге «русское» слово та «русская» культура, де б вони не жили, в Росії або за її межами. Частіше використовуйте цей вираз – «русский мир»³. У своїй промові до Федеральних Зборів 2007 він задекларував, що «русский мир» має поширюватись назовні, тобто його певну геополітичну природу: *«Наша країна історично формувалась як союз багатьох народів та культур. Основу духовності самого російського народу завжди складала ідея спільного світу– спільного для різних національностей та конфесій⁴. Наступними словами він беззаперечно підтверджує важливість російської мови, яка є однією з основних характеристик ідеології «русского мира»⁵: «В цьому році, що є роком російської мови, є привід ще раз**

¹ Шулімов С. Ф. Курсова робота студента політології 2 року навчання Національного університету "Києво-Могилянська академія" на тему «Конкуренція між "русским миром" та російським етнічним націоналізмом» / Шулімов Станіслав Федорович – Київ, 2016. – 35 с. [Електронний ресурс]. –Режим доступу: https://dokupdf.com/queue/5a3b91a8d64ab2a614f065a0_pdf?queue_id=-1 .– (дата звернення: 12.01.2019).– Назва з екрана

² Всемирный конгресс соотечественников, проживающих за рубежом : вступительное слово президента Российской Федерации Владимира Путина на Всемирном конгрессе соотечественников, проживающих за рубежом. – 2006. – 24 октября [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vksrs.com/events/ii-vsemirnyj-kongress/> (дата звернення 12.01.2019) - Назва з екрана

³ Сычёва Л. Русский язык, русская культура, русский мир / Лидия Сычёва //– 2007. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://lsycheva.ru/books/culture/culture_7407.html (дата звернення 12.01.2019) –Назва з екрана

⁴ Послание Федеральному Собранию Российской Федерации Президента России Владимира Путина. – 2007. – 27 апреля [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rg.ru/2007/04/27/poslanie.html> (дата звернення 12.01.2019) – Назва з екрана

⁵ Україна та проект "русского мира". Аналітична доповідь http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/Russian_world-7bd19.pdf – С.12-13

згадати, що російська – це та мова, що є дійсно мовою історичного братерства народів, мова міжнародного спілкування. Вона є не просто хранителем цілої плеяди історичних досягнень, але й живим простором багатомільйонного «русского мира», який, звісно є значно ширшим за всю Росію»⁶.

Що стосується визначення, хто ж є цими співвітчизниками, до яких і сьогодні дуже часто апелюють представники російського політикуму? Відповідь дає Федеральний Закон РФ « Про внесення змін до Федерального Закону «Про державну політику Російської Федерації по відношенню до співвітчизників за кордоном». Зокрема, він максимально широко визначає, хто такі співвітчизники: «Співвітчизниками є особи, що народились в одній державі, що живуть або жили в ній і мають ознаки спільності мови, історії, культурної спадщини, традицій та звичаїв, а також нащадки вказаних осіб по прямій лінії»⁷. Серед цього можна помітити основні риси «русского мира» : спільна культура, мова.

Наступні п'ять років використання концепту «русский мир» політичними елітами дещо зменшилось; він став прерогативою Російської Православної Церкви, але це також можна трактувати як культурне, а радше релігійне пропагування задля подальшого запровадження «русского мира» як ідеології РФ, проте вплив релігійного фактору на становлення і розвиток «русского мира» буде проаналізований пізніше. У 2010 році починаються метаморфози «русского мира» від доктрини до політичного курсу, який можна було використовувати, щоб вигравати політичну боротьбу всередині Російської Федерації⁸.

На сьогодні під «русским миром» розуміється певна спільнота людей (як деякі дослідники називають «цивілізація»), яка існує завдяки наявності певних міфологем, що їх поділяють учасники цієї спільноти. Серед них: *російська мова та культура, спільна історична пам'ять та цінності, лояльність до сучасної Російської Федерації та православ'я*⁹. Також концепт «русский мир» використовується для посилення на політики Російської Федерації у країнах ближнього зарубіжжя, що є важливим для нас, оскільки Україна входить до переліку цих країн¹⁰.

⁶ Послание Федеральному Собранию Российской Федерации Президента России Владимира Путина. – 2007. – 27 апреля [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rg.ru/2007/04/27/poslanie.html> (дата звернення 12.01.2019) – Назва з екрана.

⁷ Федеральный закон «О внесении изменений в Федеральный закон «О государственной политике Российской Федерации в отношении соотечественников за рубежом» [Електронний ресурс]. – 2010. – Режим доступу до ресурсу: <http://sevkrimrus.narod.ru/ZAKON/sootech.htm>.

⁸ [Національний інститут стратегічних досліджень. Відділ гуманітарної політики. – Аналітична доповідь : «Україна та проект «русского мира».– Київ-2016. –95 с. Режим доступу: \[http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/Russian_world-7bd19.pdf\]\(http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/Russian_world-7bd19.pdf\), \(дата звернення 12.01.2019\)– Назва з екрана](http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/Russian_world-7bd19.pdf)

⁹ Так само.

¹⁰ The “Russian World” Russia’s Soft Power and Geopolitical Imagination.- Marlene Laruelle. Режим доступу: <http://globalinterests.org/wp-content/uploads/2015/05/FINAL-CGI-Russian-World-Marlene-Laruelle.pdf> ст. 6 (дата звернення 12.01.2019) – Назва з екрана

Поступово термін «русский мир» починає розширюватися і поступово до нього почали належати групи людей, яким культурно та ментально імпонує Російська Федерація, на наступному етапі ідеологія «русского мира» мала охопити групи, люди в яких розмовляють російською мовою та мають певне відношення до культури Росії¹¹.

---

¹¹ Там само, [ст. 8](#)

2. ЗАСОБИ ПОШИРЕННЯ «РУССКОГО МИРА» В УКРАЇНІ У 2010-2013 РР.

Задля протидії «русському миру» необхідно визначити основні засоби та механізми його поширення в Україні. В аналітичній доповіді Інституту стратегічних досліджень зазначається, що «Державним замовником федеральної цільової програми (ФЦП) «Російська мова» на 2011–2015 роки є Федеральне агентство РФ у справах Співдружності Незалежних Держав, співвітчизників, що проживають за кордоном, та з міжнародного гуманітарного співробітництва («Россотрудничество») спільно з Міністерством освіти і науки РФ). На «Россотрудничество» покладено реалізацію двох підпрограм, що передбачають діяльність за межами Росії – «Підтримка російської мови як основи розвитку інтеграційних процесів в СНД» та «Задоволення мовних потреб співвітчизників, що мешкають за кордоном»¹². Багато уваги в Російській Федерації приділяють розвитку російської мови за кордоном, зокрема існують дві великі концепції з підтримки мови: «Російська школа за кордоном» та «Підтримка російської мови за кордоном»¹³.

Публічна діяльність російських організацій, спрямована на зміцнення позицій російської мови в Україні, здійснюється на базі інфраструктури головним чином, двох установ – «Россотрудничества» та фонду «Русский мир»¹⁴. Значущою особливістю зовнішньої політики РФ у мовній сфері щодо України (а також країн Балтії) є наголошування на нібито «утисках і переслідуваннях», яких зазнає російська мова та її носії¹⁵. Типовим для російського керівництва є випадок, що стався 2011 року під час відвідування тодішнім президентом РФ Д. Медведєвим Державного інституту російської мови ім. Пушкіна. До зауваження керівника фонду «Русский мир»: «...На Украине теперь за русский язык не преследуют»¹⁶, – Д. Медведєв зробив уточнення: «Почти»¹⁷.

Можна зробити висновок, що російські організації за допомогою лояльного до них ставлення збоку української влади, практично безперешкодно поширювали російську мову по території України¹⁸. Зокрема, у 2012 році російська влада та

¹² Національний інститут стратегічних досліджень. Відділ гуманітарної політики.– Аналітична доповідь : «Україна та проект «русского мира».– Київ-2016. –95 с. Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/Russian_world-7bd19.pdf, ст. 32

¹³ Концепция «Русская школа за рубежом» [Електронний ресурс]. – 2015. – Режим доступу до ресурсу: <http://kremlin.ru/acts/news/50643>.

¹⁴ Національний інститут стратегічних досліджень. Відділ гуманітарної політики.– Аналітична доповідь : «Україна та проект «русского мира».– Київ-2016. –95 с. Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/Russian_world-7bd19.pdf, ст. 34

¹⁵ Там само, ст. 44

¹⁶ Там само, ст. 34

¹⁷ Там само.

¹⁸ Доклад о результатах деятельности Россотрудничества по реализации возложенных на него полномочий в 2012 году [Електронний ресурс] // ФЕДЕРАЛЬНОЕ АГЕНТСТВО ПО ДЕЛАМ СОДРУЖЕСТВА НЕЗАВИСИМЫХ

Кабінет Міністрів України досягли домовленостей щодо збільшення кількості філій «Россотрудничества» на території України. Мало того що українська влада не перешкоджала поширенню російської мови, вона цьому інституційно сприяла, що є ще одним механізмом поширення ідей «русского мира» і

Спираючись на дослідження Research & Branding Group щодо становища української мови у 2011 році, можна зазначити, що україномовне населення відчувало дискомфорт, що був викликаний поступовим збільшенням використання російської мови в публічному просторі. Єдиним виходом вони бачать виокремлення лише однієї державної мови – української¹⁹. У серпні 2011 року за українську мову як єдину державну висловилися 88% від усіх жителів Заходу і 65% жителі Центру України. При цьому 76% жителів Півдня і Сходу вважають, що в Україні мають бути дві державних мови – українська й російська²⁰. Водночас число прихильників офіційної двомовності стрімко падала в усіх регіонах України. В цілому по Україні це число знизилося з 59% у 2009 до 49% в 2011 році²¹. Додатковим подразником, який спричиняє падіння підтримки ідеї двомовності, є спроби політиків розігрувати мовну карту на тлі невирішеності гострих соціально-економічних проблем, що турбують людей значно більше, ніж питання мови²². Можна помітити явні проблеми з утисками не російської мови, як раніше апелювали можновладці, що підтримували режим Януковича та сприяли розвитку «русского мира», а української.

В дослідження також зазначається про поступовий початок утисків української мови і на законодавчому рівні, тобто інституційними механізмами. Зокрема, в парламенті було зареєстровано декілька законопроектів, що мали за мету звужити сферу функціонування української мови. Ці кроки свідчать про безпосереднє зацікавлення у поширенні російської мови та послабленні українською²³. Як вже зазначалось, саме інституційними методами, через рішення Верховної ради відбувались поступові насадження російської мови та нівелювання ролі української мови, не зважаючи на спротив суспільства.

Одним з законопроектів став проект «Про мови в Україні», (№1015-3, автори О.Єфремов, С.Гриневецький, П.Симоненко), що проголошує «українсько-

---

ГОСУДАРСТВ, СООТЕЧЕСТВЕННИКОВ, ПРОЖИВАЮЩИХ ЗА РУБЕЖОМ, И ПО МЕЖДУНАРОДНОМУ ГУМАНИТАРНОМУ СОТРУДНИЧЕСТВУ. – 2012. – Режим доступа до ресурсу: http://rs.gov.ru/uploads/document/file/201/otchet_2012.pdf

¹⁹ Становище української мови в Україні в 2011 році [Електронний ресурс] // Рух добровольців «Простір свободи». – 2011. – Режим доступу до ресурсу: http://dobrovol.org/files/2011/stan_movy.doc.,

²⁰ Становище української мови в Україні в 2011 році [Електронний ресурс] // Рух добровольців «Простір свободи». – 2011. – Режим доступу до ресурсу: http://dobrovol.org/files/2011/stan_movy.doc., ст. 5 (дата звернення 12.01.2019)– Назва з екрана

²¹ Там само.

²² Там само.

²³ Становище української мови в Україні в 2011 році [Електронний ресурс] // Рух добровольців «Простір свободи». – 2011. – Режим доступу до ресурсу: http://dobrovol.org/files/2011/stan_movy.doc., ст. 8 (дата звернення 12.01.2019)– Назва з екрана

російську двомовність». У разі прийняття, російська мова отримала б привілейоване становище, в особливості в тих областях України, де кількість російськомовного населення перевищує 10%. Також використання російської мови передбачалось в державних органах та органах місцевого самоврядування ²⁴. Внаслідок цього законопроект до порядку денного не включався, але й не був відкликаний чи знятий з розгляду Верховною Радою ²⁵.

У серпні 2011 року депутатами Сергієм Ківалов і Вадимом Колесніченко був зареєстрований новий законопроект «Про засади державної мовної політики» (№9073), який повторює основні положення проекту №1015-3, але містить в окремих місцях більш завуальовані формулювання ²⁶. Ці закони були нічим іншим як, інституційним механізмом поширення російської мови, в цьому випадку на законодавчому, тобто на найвищому рівні. Це було зроблене задля послаблення позицій української мови оскільки в багатьох регіонах російська ставала б рівною українській, а в деяких навіть сильніше, зокрема в східних областях. Варто відмітити явну перемогу в цьому разі організацій, що були зазначені на початку підрозділу – фонду «Русский мир» та «Россотрудничества». Ці кроки влади означали підтримку «русского мира», оскільки російська мова є однією з найголовніших його ознак, а її поширення сприяє поширенню «русского мира».

Наступним кроком влади було прийняття закону «Колесніченка-Ківалова». Про це писав Микола Мельник, на колишній суддя Конституційного суду України в статті «Закон про мову: засади мовної політики чи засідка?» Мельник пише, що «значною мірою було застосовано грубий політичний підхід, який яскраво проявився у проштовхуванні проекту через парламент. Суспільство більше шокував не зміст проекту (з огляду на його авторів, він цілком очікуваний), а спосіб його прийняття – брутально-цинічний» ²⁷. Мельник мав на увазі порушення процедури при прийнятті цього законопроекту, проте тодішню владу це не хвилювало, важливіше було якнайшвидше прийняти цей закон та показати свою лояльність до Росії та російської мови. Мельник далі пише, що «суспільство відчувало тенденцію утискання української мови: соціологічні дослідження фіксують найбільше погіршення становища саме україномовного населення України. Так, на запитання «Яким чином протягом останнього року в Україні змінилося становище україномовного населення?» 23,2% опитаних відповіли, що воно змінилося на гірше, й лише 6,2% — на краще. Що стосується

²⁴ Там само.

²⁵ Там само

²⁶ Становище української мови в Україні в 2011 році [Електронний ресурс] // Рух добровольців «Простір свободи». – 2011. – Режим доступу до ресурсу: http://dobrovol.org/files/2011/stan_movy.doc, ст. 8 (дата звернення 12.01.2019) – Назва з екрана

²⁷ Мельник М. Закон про мову: засади мовної політики чи засідка? [Електронний ресурс] / Микола Мельник // Дзеркало тижня. – 2012. – Режим доступу до ресурсу: http://old.razumkov.org.ua/ukr/article.php?news_id=999. (дата звернення 12.01.2019) – Назва з екрана

російськомовного населення, то про те, що його становище погіршилося, заявили 17,8% респондентів, покращилося — 10% (опитування проводилось у грудні 2011 р.)»²⁸. Прийняття цього закону фактично встановило пануючий статус російської мови в правовому полі. З точки зору інституціоналізму, цей крок створює нові символи, нові форми та зразки поведінки акторів, оскільки статус-кво змінився.

Окрім цього, як зазначається в дослідженні становища української мови у 2011 році, «у листопаді 2011 році був прийнятий Закон «Про телебачення і радіомовлення» (№ 6342, автор – О. Бондаренко), яким повністю скасовано 50% квоти на музику вітчизняних авторів та виконавців на телебаченні та радіо, а квоту для вітчизняного аудіовізуального продукту на телебаченні знижено з 50 до 25%»²⁹. Цей закон не стосується прямо мови музичних творів чи теле- й радіопрограм, його підписання президентом і набуття ним чинності надало право радіостанціям і телеканалам законно заповнити ефір іноземною (а отже, не україномовною) музикою хоч на всі 100%³⁰. Ця інформація підтверджує той факт, що відбувалась політика переходу на рейки російського медійного продукту, який продукував російські цінності, а, отже і «русский мир». Важлива роль в цьому відігравали російські серіали, які, як писав вже згаданий експерт Мельник, «вже 20 років успішно конкурують з американськими, мексиканськими та бразильськими, а впродовж 2010–2013 років істотно їх потіснили. Крім того, що вони підтримують почуття культурної єдності українського і російського народів, значна їх частина подає українському глядачеві російську версію історичних і сучасних політичних подій, створює в українській суспільній свідомості позитивні образи російського військовослужбовця і співробітника спецслужб тощо»³¹. З цього можна зробити висновок, що російські серіали продукують цінності «русского мира» і наближують до нього простих громадян України, які є споживачами цього медійного продукту. Окрім цього, варто зазначити, що дуже багато російських серіалів знімалось якраз на території нашої держави, їх називали так званими «російсько- українськими проектами», де від України була потрібна лише локація для зйомок³².

²⁸ Мельник М. Закон про мову: засади мовної політики чи засідка? [Електронний ресурс] / Микола Мельник // Дзеркало тижня. – 2012. – Режим доступу до ресурсу: http://old.razumkov.org.ua/ukr/article.php?news_id=999. (дата звернення 12.01.2019) – Назва з екрана

²⁹ Становище української мови в Україні в 2011 році [Електронний ресурс] // Рух добровольців «Простір свободи». – 2011. – Режим доступу до ресурсу: http://dobrovol.org/files/2011/stan_movy.doc., ст. 9 (дата звернення 12.01.2019) – Назва з екрана

³⁰ Там само.

³¹ Мельник М. Закон про мову: засади мовної політики чи засідка? [Електронний ресурс] / Микола Мельник // Дзеркало тижня. – 2012. – Режим доступу до ресурсу: http://old.razumkov.org.ua/ukr/article.php?news_id=999. (дата звернення 12.01.2019) – Назва з екрана

³² В Києве снимают "врачебный" сериал: в кадре – реальные роды и перестрелка на улице [Електронний ресурс] // Сегодня. – 2011. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.segodnya.ua/lifestyle/showbiz/v-kieve-cnimajut-vrachebnyj-serial-v-kadre--realnye-rody-i-perectrelka-na-ulitse-274390.html>.

Як сказано в аналітичній доповіді «Україна та проект «русского мир» «моніторинг восьми найбільш рейтингових телеканалів показав, що програми українською мовою склали у 2013 році 31,8% ефірного часу, а російською – 50,3%, причому порівняно з 2012 роком доля російськомовних програм збільшилася на 6,5%, а україномовних – на 2,9% (обидві за рахунок зменшення частки двомовних програм)»³³. Це фактично означало посилення ролі російської мови, як вже було до цього згадано.

Те саме стосується й радіо. За результатами моніторингу шести найбільш рейтингових радіостанцій було встановлено, що у 2013 році частка пісень і програм українською мовою в ефірі становила 26,3%, а російською – 43,8%, тобто, за рік перша зменшилася на 3,9%, а друга зросла на 4,2%³⁴. В книговиданні та книгорозповсюдженні спостерігалось беззастережне панування російської мови по всій Україні (понад 60 % сумарного накладу газет, 83 % – журналів, продається близько 87 % книг)³⁵.

Окрім мовної складової, у поширенні «русского мира» відіграла роль також і освітня складова. Рушієм цієї складової є «Россотрудничество», яке мало угоди про співпрацю з 19 російськими закладами вищої освіти. Планувалось просування російської освіти шляхом співпраці з університетами країн СНД в галузі двохсторонніх програм студентської обміни. Планувалась спільна робота з російськими університетами у країнах СНД, реалізувались двосторонні програми студентських обмінів³⁶. Одним зі способів добору на такі обміни мають стати регулярні міжнародні олімпіади зі шкільних предметів російською мовою, переможці яких отримуватимуть право на навчання у провідних університетах РФ³⁷. Освіта мала стати заангажованим механізмом поширення «русского мира», оскільки відбувалось, як вже згадувалось поширення російської мови, популяризація російської мови.

Як сказано в доповіді «Становище української мови у 2011 році», «Міністерство освіти й місцеві органи влади (насамперед у Криму, Донбасі та

³³ [Національний інститут стратегічних досліджень. Відділ гуманітарної політики. – Аналітична доповідь : «Україна та проект «русского мира».](http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/Russian_world-7bd19.pdf) – Київ-2016. –95 с. Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/Russian_world-7bd19.pdf, ст. 56 (дата звернення. Українська мова втрачає позиції в освіті та книговиданні, але тримається в кінопрокаті // Тексти.ORG.UA. – 09.11.2012 [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://texty.org.ua/pg/article/movchun/read/41135/Ukrajinska_mova_vtrachaje_pozyciji_v_osviti_ta (дата звернення 12.01.2019)– Назва з екрана

³⁴ Становище української мови в Україні в 2011 році [Електронний ресурс] // Рух добровольців «Простір свободи». – 2011. – Режим доступу до ресурсу: http://dobrovol.org/files/2011/stan_movy.doc., ст. 9 (дата звернення 12.01.2019)– Назва з екрана

³⁵ Українська мова втрачає позиції в освіті та книговиданні, але тримається в кінопрокаті // Тексти.ORG.UA. – 09.11.2012 [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://texty.org.ua/pg/article/movchun/read/41135/Ukrajinska_mova_vtrachaje_pozyciji_v_osviti_ta (дата звернення 12.01.2019)– Назва з екрана

³⁶ [Національний інститут стратегічних досліджень. Відділ гуманітарної політики. – Аналітична доповідь : «Україна та проект «русского мира».](http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/Russian_world-7bd19.pdf) – Київ-2016. –95 с. Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/Russian_world-7bd19.pdf, ст. 35 (дата звернення 12.01.2019)

³⁷ Там само.

Одеській області) впродовж останніх місяців 2011 року здійснювали цілеспрямований вплив на школи з метою збільшення частки учнів, що навчаються російською мовою, а також збільшення числа українських шкіл, де відкриваються російські класи. Цілком очевидно, що такі дії спрямовані на те, щоб зупинити природній процес переведення шкільної освіти на українську мову, що розпочався в 1991 році і вступив був у завершальну стадію»³⁸.

З вищезазначеного можна зробити висновок, що режим Януковича безпосередньо інституційно сприяв поширенню ідей «русского мира» за допомогою таких механізмів, як, зокрема, утиски української мови, зменшення українського продукту у книговидавництві, політики спрямованої на зближення з РФ.

---

³⁸ Становище української мови в Україні в 2011 році [Електронний ресурс] // Рух добровольців «Простір свободи». – 2011. – Режим доступу до ресурсу: http://dobrovol.org/files/2011/stan_movy.doc., ст 13, 15 (дата звернення 12.01.2019)– Назва з екрана

3. АНЕКСІЯ КРИМУ ТА ОКУПАЦІЯ ДОНБАСУ ЯК НАСЛІДОК ПОШИРЕННЯ ІДЕЙ «РУССКОГО МИРА»

Варто відмітити, чому саме Крим та Донбас стали об'єктами поширення ідей «руського» мира. В своїй роботі «Донбас і Крим: місце в модерному національному проекті» вітчизняні науковці В. Смолій, С. Кульчицький та Л. Якубова зазначили, що «спільним в історії Криму та Донбасу є те, що вони мають найбільш молоді й рухливі територіальні громади, які стабілізувалися у повоєнні часи, зі значною (в Криму – переважаючою) часткою російського і російськомовного населення врешті посіли провідні позиції в органах влади та управління ставленики Партії регіонів України»³⁹.

Події осені-зими 2013-2014 року стали визначальними у сучасній українській історії. Згадуючи праці ідеологів «руського мира», які виокремили основні його маркери, варто зазначити, що події Революції Гідності в своїй повноті завдали нищівної поразки ідеології «руського мира» в Україні. Проте ставши на шлях радикального поширення цієї ідеології, носії «руського мира» не бажали здавати позиції і перейшли від лише ідеологічного, пропагандистського, «м'якого» впливу до насадження своїх ідей шляхом силового впливу, намагання поширювати проросійські ідеї шляхом фізичного впливу на проукраїнсько налаштованих активістів та мітингувальників⁴⁰.

Після подій лютого 2014 року, коли Віктор Янукович залишив територію України, в країні почалось формування нових органів влади, які Росія пізніше відразу назвенелегітимними та «хунтою». В березні 2014 року сталися події, на які більшість не очікували, вони стали викликом всій міжнародній спільності: Російська Федерація за допомогою озброєних загонів без розпізнавальних знаків, так званих «зелених чоловічків» окупувала територію Автономної республіки Крим. Ця ситуація, спричинена Революцією Гідності, була хоч і неочікуваною, але закономірною. Варто відмітити, що сплески національної свідомості неодноразова ставали на заваді «руському мира». Сучасні вітчизняні науковці Галина та Федір Турченко в своїй роботі «Проект «Новоросія» 1764-2014 рр. Ювілей на крові» писали, що «після Помаранчевої революції, в Росії почалась паніка через перемогу прозахідного кандидата – Віктора Ющенко, оскільки це б означало унеможливлення поширення російського впливу на Україну політичними

³⁹ Смолій В. Донбас і Крим: місце в модерному національному проекті (аналітична записка) / В. Смолій, С. Кульчицький, Л. Якубова. – Київ: Інститут історії України НАН України, 2016. – ст. 32

⁴⁰ Події в Криму, Донецьку та Харкові - частина одного сценарію? [Електронний ресурс] // Deutsche Welle. – 2014. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.dw.com/uk/події-в-криму-донецьку-та-харкові-частина-одного-сценарію/a-17467305>

шляхами, саме тоді і було вироблено поняття і інтеграційна модель «русского мира», яку через декілька років ввів в політичних дискурс Путін»⁴¹.

Задля кращого розуміння причин окупації Донбасу та анексії Криму варто, перш за все з точки зору історичної ретроспективи, проаналізувати основні елементи поширення «русского мира» на цих територіях.

Ще з 2000х років на території Донбасу відбувалось поширення проросійських настроїв. Варто зазначити, що на той момент «русского мира» як інтеграційної моделі навіть не існувало. Проте, як пише В. Смолій, С. Кульчицький та Л. Якубова в роботі «Донбас і Крим в економічному, суспільно-політичному та етнокультурному просторі України: історичний досвід, модерні виклики, перспективи» «на Донеччині розгортався російський вектор із типовими вимогами щодо підвищення статусу російської мови, встановлення тісних відносин із Росією тощо»⁴² Як пишуть автори, «згідно із класифікацією А. Шайхатдінова організації російської меншини в Донецькій області були представлені громадсько-політичними об'єднаннями (Інтеррух Донбасу, Громадянський конгрес, Конгрес російських організацій України (особливо активно виступали у 1990-х рр.), Російський рух (кінець 1990–2000-і рр.), «Донбаська Русь» (кінець 2000-х рр.) тощо, і тісно пов'язані з ними товариства росіян «Русь» (функціонує з 1991 р.), Російська громада (кінець 1990-х – 2000-і рр.), Російський дім у Донбасі (кінець 2000-х рр.)), а також політичними партіями та їх донецькими осередками – Слов'янська партія, Російський блок, партія Російсько-український Союз «Русь»⁴³. Окрім цього, протягом всіх 2000-х років ЗМІ активно насаджували проросійські настрої на Донбасі, зокрема відбувалось формування дискурсу «русского мира» з вузловими точками на кшталт «народу Донбасу», «власної держави», заангажоване подання інформації щодо історії України, зокрема маніпулювання історичними фактами та міфами, непрофесійно вихопленими з контексту, а то й відверто фальсифікованими, стало прикметною ознакою діяльності низки напівімпорттованих рухів та організацій⁴⁴.

Окрім цього, кращою ситуація не була з боку держави, а саме не було поширення українських державницьких настроїв: на Донбасі спостерігалась недостатня кількість українських видань та ЗМІ, які могли б щось протиставити проросійськи налаштованим медіа. В той самий час члени Партії Регіонів постійно поповнювали політичний дискурс повідомленнями про етнічний та національних розкол по території України, по Дніпру, тим самим посилюючи вплив «русского

⁴¹ Турченко Г. Проект «Новороссия»: 1764–2014. Юбилей на крови / Г. Турченко, Ф. Турченко. – Запорожье: ЗНУ, 2015. – ст. 6

⁴² Смолій В. Донбас і Крим в економічному, суспільно-політичному та етнокультурному просторі України: історичний досвід, модерні виклики, перспективи (Аналітична доповідь)/ В. Смолій, С. Кульчицький, Л. Якубова. – К.: Інститут історії України НАН України, 2016. –ст. 239

⁴³ Там само.

⁴⁴ Там само, ст. 242-244

мира», який також описує східні території відмінними від західних⁴⁵. На додачу до цього варто зазначити, що окрім Партії Регіонів на території Донбасу, Криму, інтереси Росії представляли ГО «Донецька Республіка», партії «Русский блок», «Російська єдність» та «Родіна». Керівництво цих партій забезпечувало підтримку прихильникам «русского мира», рухам «Антимайдан», «Беркут», «За російську єдність в Криму»⁴⁶. Майже протягом усього періоду з кінця 1990х років на Донбасі відбувалось формування підґрунтя для «русского мира». Окрім цього, також можна помітити державну підтримку розвитку російської мови, культури, які є наріжними каменями «русского мира», з боку уряду Януковича.

Не вдаючись у детальний опис історичних подій, варто зробити висновок, що протягом цього історичного періоду на території Донбасу формувався дискурс «русского мира». Формували цей дискурс російські ЗМІ, апелюючи до російських традицій, проросійські видання, проросійські канали. Допомогала формуванню дискурсу «русского мира» також і діяльність проросійськи налаштованих організацій та партій, лідером серед яких була Партія Регіонів.

Як зазначено в аналітичній доповіді «Донбас і Крим в економічному, суспільно-політичному та етнокультурному просторі України: історичний досвід, модерні виклики, перспективи» «у березні 2014 року мирні протести переросли в сутички, враховуючи те, що вони наштотувались на супротив проукраїнськи налаштованих активістів та мітингувальників. Проросійські протестуючі були втягнуті у військові формування, профінансовані із джерел досі не встановленого походження. Російське телебачення, яке покривало весь український інформаційний простір, назвало заворушення на Сході і Півдні України, що починали наростати в березні 2014 р., «Русской весной»⁴⁷. Альтернативою незалежності в складі України був оголошений «русский мир», що, як вже було вказано вживлювався в свідомість жителів Донбасу та Криму протягом багатьох років⁴⁸.

Можна зробити висновок, що ситуація, яка складалась на Донбасі протягом періоду з 2000-го по 2014 рік, а саме формування дискурсу «русского мира», спричинила прийняття частиною населення «русского мира» як ідеології з усіма її характеристиками. Наслідком цього стала окупація частини території Донбасу.

Що стосується Автономної Республіки Крим, ситуація складалась ще гірше. Протягом всіх років незалежності Україна не приділяла уваги державному

⁴⁵ Перед виборами до ВР необхідно захистити російськомовне населення, - ПР [Електронний ресурс] // Канал 112. – 2014. – Режим доступу до ресурсу: <https://ua.112.ua/polityka/pered-viborami-do-vr-neobhidno-zahistiti-rosiyskomovne-naselennya-pr-79656.html>

⁴⁶ Світова гібридна війна : український фронт: монографія / за заг. ред. В.П. Горбуліна. – К.: НІСД, 2017. – ст. 259

⁴⁷ Смолій В. Донбас і Крим в економічному, суспільно-політичному та етнокультурному просторі України: історичний досвід, модерні виклики, перспективи (Аналітична доповідь) / В. Смолій, С. Кульчицький, Л. Якубова. – К.: Інститут історії України НАН України, 2016. – ст. 262

⁴⁸ Турченко Г. Проект “Новороссія”: 1764–2014. Юбілей на крові / Г. Турченко, Ф. Турченко. – Запорозьке: ЗНУ, 2015. – ст. 11

управлінню та настроям в Криму, також відбувалась активна підтримка проросійських настроїв з боку Російської Федерації. наслідком чого було виникнення у 1990 роках сепаратистських рухів. Зокрема були спроби введення Московського часу, російської валюти, яку у 1994 році ввів Президент Криму, Ю. Мешков. Проте, вже у 1995 році зміни були скасовані, Ю. Мешков був знятий з посади, а сама посада ліквідована⁴⁹. У 2006 під час «феодосійських подій» не без участі Партії Регіонів відбувались мітинги «народного ополчення», розгорнулася кампанія в російських ЗМІ, яка повідомляла про мирні акції протесту проти НАТО⁵⁰. Знову ж таки, хоч «русский мир» у 2006 році і не існував як ідеологічний концепт та інтеграційна модель, варто відмітити протидію сепаратистів саме руху України на «Захід», тобто ЄС та НАТО, який був проти планів Росії.

Неодноразово виникала ситуація щодо визнання російської мови державною на території півострова, що також було ініційовано депутатами від Партії регіонів у 2005 та 2007 роках⁵¹. Протягом всього періоду незалежності, як казав голова Законодавчого зібрання вже окупованого міста Севастополя Олексій Чалий в коментарі для фільму «Крим: шлях на батьківщину»: «Тут, в Севастополі, ніколи не викладали українську мову»⁵². Що означало неабияку сприятливість Севастополя та всього Криму для поширення та прийняття «русского мира». Ця теза підтверджується тим, що на момент окупації в Криму освіту українською мовою отримувало лише 13 тис. 589 осіб, з 208 тис. 536 учнів, тобто 6.5 %⁵³.

Відсутність чіткого вирішення мовного питання тягнуло за собою іншу проблему – відсутність чіткої ідентичності. Кульчицький, Якубова та Смолій пишуть, що «аж до подій 2014 р. потужність відцентрових процесів у Криму не сприймалася із відповідними проблемі увагою та рівнем реагування, як органів державної безпеки, так і органів влади та управління»⁵⁴

Окрім цього, варто також відзначити, «русский мир» став певною ідеологією деяких жителів Криму, хоч вони про це і не знали, вплив «русского мира» на мешканців Криму був несвідомим: вони визнавали визначальну роль російської мови, співвідносили себе з Росією, поділяли спільну історію та традиції з Російською Федерацією.

⁴⁹ Смолій В. Донбас і Крим в економічному, суспільно-політичному та етнокультурному просторі України: історичний досвід, модерні виклики, перспективи (Аналітична доповідь)/ В. Смолій, С. Кульчицький, Л. Якубова. – К.: Інститут історії України НАН України, 2016. –ст. 496

⁵⁰ Там само, ст. 493

⁵¹ Там само, ст. 494

⁵² Крим. Путь на Родину. Документальный фильм Андрея Кондрашова [Електронний ресурс]. – 2015. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.youtube.com/watch?v=t42-71RpRgI&t=2061s>. (дата звернення 12.01.2019)

⁵³ За три роки кількість учнів у Криму, які навчаються українською, зменшилась у 36 разів [Електронний ресурс] // Укрінформ. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/2220496-za-tri-roki-kilkist-ucniv-u-krimu-aki-navcautsa-ukrainskou-zmensilas-u-36-raziv.html>

⁵⁴ Смолій В. Донбас і Крим в економічному, суспільно-політичному та етнокультурному просторі України: історичний досвід, модерні виклики, перспективи (Аналітична доповідь)/ В. Смолій, С. Кульчицький, Л. Якубова. – К.: Інститут історії України НАН України, 2016. –ст. 520

На підтвердження пануючої ролі російської мови та російськомовних видань в Криму, варто зазначити інформацію з «Огляду етнополітичної ситуації в АР Крим». Авторка пише, «що на 2008 р. в АРК українською мовою виходило лише 5 видань, кримськотатарською – 4, російською – 987. Єдина україномовна газета «Кримська світлиця», її додатки «Джерельце», «Будьмо», «Крим спорт», а також щотижневий додаток до газети «Крымские известия» «Кримський діалог» становили увесь обшир українськомовної преси, орієнтованої на задоволення і висвітлення потреб регіональної спільноти»⁵⁵.

Зважаючи на попередню тезу, можна зробити висновок, що просування «русского мира» відбувалось дискурсивними, культурними методами. Зокрема, ЗМІ формували громадську думку щодо культурної та ідеологічної близькості до Росії. До слова, особлива роль Криму відводилась також і в церковних колах. Перебуваючи у 2009 р. в Сімферополі, Патріарх Кирило сказав: *«Крим посідає дуже велике місце і в моєму серці, і, я думаю, повинен посісти дуже велике місце в житті кожної православної людини, яка належить до історичної Русі, що вийшла з київської купелі хрещення»*. Таким чином, поєднання початку християнізації Русі з Кримом збільшує його геополітичну значимість і значимість його належності саме до «русского мира», а також – легітимізує претензії цього «світу» (фактично Росії) на півострів»⁵⁶.

Зважаючи на всю вищезазначену інформацію стосовно поступового методичного насадження ідеології «русского мира» протягом декількох років за допомогою вже знайомих методів, а саме ЗМІ, російськомовні видання, пропагування вищого статусу російської мови, спільності традицій з Російською Федерацією, можна зробити висновок, що анексія Криму та окупація Донбасу була очікуваним фактом, коли після Революції Гідності «русский мир» вже не мав такого впливу на Україну, а отже і Російської Федерації, проте Росія не хотіла втрачати території, які поділяли «русский мир», тобто Крим, де проводилась робота з поширення «русского мира» як культурними так і інституційними методами, і Донбас, де також багато хто поділяв цінності «русского мира».

⁵⁵ Цит. за Тищенко Ю. Огляд етнополітичної ситуації в АР Крим // Суспільно-політичні процеси в АР Крим: основні тенденції. – К., 2008. – С.20

⁵⁶ Національна безпека і оборона. // Український центр економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова. – 2012. – №4. – ст. 94

4. ЗМІНА ВЕКТОРУ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ ЯК ПРОТИДІЯ «РУССКОМУ МИРУ»

Після подій 2014 року а саме анексії Криму та окупації Донбасу. Українська держава, навчена поразками минулих років щодо нехтування «руським миром» почала з ним боротись і поступово відходити від тісної співпраці зі східним сусідом.

Зокрема, покращилось становище української мови. Аналізуючи трансформацію в застосуванні російської мови в період після 2014 року, можна говорити про те, що існує відмінність між тими громадянами, хто вважає українську мову рідною та тими, хто безпосередньо спілкується українською у побуті. Частка тих, хто розмовляє українською збільшилась у Центральній та Східній Україні (частково через втрату контролю над частиною території Східної України)^{57 58}.

У 2015 році відбулася активна інформаційна кампанія для популяризації української мови. З цього періоду часу можна спостерігати тенденцію до збільшення кількості українського контенту. Варто відмітити, що найбільш стрімке зростання спостерігається у сфері української музики. Трансляція українських пісень протягом 2014 року зросла на 5-% відсотків. Таке ж зростання можна спостерігати у сфері телебачення – загальна кількість мовлення українською зросла на 34%⁵⁹.

Суттєвим кроком у боротьбі з «руським миром» стало також визнання Закону “Колесніченка- Ківалова” неконституційним 28 лютого 2018 року⁶⁰.

Після визнання Закону неконституційним, російські ЗМІ почали тиражувати обурливі новини, про те, що скасування Закону є неправильною і є порушенням прав російськомовного населення України⁶¹.

---

⁵⁷ Стан української мови. Щорічний моніторинг: Російська домінує в медіа та сфері послуг, українська – в освіті й кінопрокаті // Тексти.ORG.UA. – 08.11.2016 [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://texty.org.ua/pg/article/Oximets/read/72173/Stan_ukrajinskoji_movy_Shhorichnyj_monitoryng_Rosijska_dominuje (Назва з екрану) Дата звернення: 12.01.2019

⁵⁸ Моніторинг: Українська мова завойовує ефір. Найбільш русифіковані - інтернет, преса та сфера послуг (Інфографіка) // Тексти.ORG.UA. – 09.11.2012 [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://texty.org.ua/pg/article/editorial/read/89186/Monitoryng_Ukrajinska_mova_zavojovuje_jefir_Najbilsh_rusyfikovani (Назва з екрану) Дата звернення: 12.01.2019

⁵⁹ Моніторинг: Українська мова завойовує ефір. Найбільш русифіковані - інтернет, преса та сфера послуг (Інфографіка) // Тексти.ORG.UA. – 09.11.2012 [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://texty.org.ua/pg/article/editorial/read/89186/Monitoryng_Ukrajinska_mova_zavojovuje_jefir_Najbilsh_rusyfikovani (Назва з екрану) Дата звернення: 12.01.2019

⁶⁰ Рішення Конституційного суду України щодо відповідності Конституції України Закону України "Про засади державної мовної політики" [Електронний ресурс] // Конституційний суд України. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: http://www.ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/2-p_2018.pdf

⁶¹ «Не надо дразнить Восток» [Електронний ресурс] // Деловая Газета "Взгляд". – 2014. – Режим доступу до ресурсу: <https://vz.ru/politics/2014/2/24/674140.html>

Також варто зазначити про прийняття у квітні 2019 року Закону «Про забезпечення функціонування української мови як державної», який передбачає зміцнення ролі української мови в публічному просторі, в державному секторі, в кіно, у сфері послуг, виробництві та ще багатьох сферах⁶².

Також можна було помітити розвиток української кіноіндустрії та друкарства: відсоток застосування української мови зріс на 26% та 20% відповідно⁶³. Особливість цих двох сфер полягає більше у тому, що збільшилася частка фільмів та книг українських режисерів та авторів. Збільшення кількості авторського продукту свідчить про зміну культурних орієнтацій в суспільстві і є наслідком проведення державою нової політики підтримки українського виробника^{64 65 66}

Окрім цього, в рамках Закону «Про декомунізацію» в Україні було прийнято рішення позбавлятися від радянського минулого не лише шляхом перейменування міських об'єктів, а й шляхом відміни свят. На зміну святам, що були відмінені, було створено нові, які б створили новий культурно-історичний простір.

Відбулося введення «Дня пам'яті та примирення» 8го травня, окремого свята «Дня захисника України» 14 жовтня (та скасування свята 23 лютого), «Дня Гідності та Свободи» (21 листопада) встановленого у 2014 році.⁶⁷ Варто зазначити, що 23 лютого, День захисника Вітчизни мав радше символічне значення, оскільки більшість називали його «святом чоловіків» і згадували спільне радянське минуле, адже свято лишилось з радянського союзу. Також варто згадати, що у 2017 році було встановлено ще один вихідний день – 25 грудня, Різдво за григоріанським та новоюліанським календарями, що також важливо в контексті відходу від «руського мира». Важливим кроком стала зміна конотацій усіх вищезазначених свят, та спроба переорієнтувати населення та створити таким чином нові, особливі традиції українського суспільства в рамках загальної Євроатлантичної орієнтації.

---

⁶² Ухвалено новий закон про мову. Перелік основних положень [Електронний ресурс] // Радіо Свобода. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.radiosvoboda.org/a/29903678.html>.

⁶³ Моніторинг: Українська мова завойовує ефір. Найбільш русифіковані - інтернет, преса та сфера послуг (Інфографіка) // Тексти.ORG.UA. – 09.11.2012 [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://texty.org.ua/pg/article/editorial/read/89186/Monitoryng_Ukrayinska_mova_zavojovuje_jefir_Najbilsh_rusyfikovani

⁶⁴ Стан української мови. Щорічний моніторинг: Російська домінує в медіа та сфері послуг, українська – в освіті й кінопрокаті // Тексти.ORG.UA. – 08.11.2016 [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://texty.org.ua/pg/article/Oximets/read/72173/Stan_ukrajinskoji_movy_Shorichnyj_monitoryng_Rosijska_dominuje (Назва з екрану) Дата звернення: 12.01.2019

⁶⁵ Моніторинг: Українська мова завойовує ефір. Найбільш русифіковані - інтернет, преса та сфера послуг (Інфографіка) // Тексти.ORG.UA. – 09.11.2012 [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://texty.org.ua/pg/article/editorial/read/89186/Monitoryng_Ukrayinska_mova_zavojovuje_jefir_Najbilsh_rusyfikovani (Назва з екрану) Дата звернення: 12.01.2019

⁶⁶ Становище української мови за рік поліпшилося. ІНФОГРАФІКА до свята // Рух «Простір Свободи» – 9.11.2017 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://novynarnia.com/2017/11/09/stanovishhe-ukrayinskoyi-movi-za-rik-polipshilosya-infografika-do-svyata/> (Назва з екрану) Дата звернення: 12.01.2019

⁶⁷ Проект закону України про державні та інші свята, пам'ятні дати і скорботні дні (нова редакція) // Український інститут національної пам'яті. – 2017. – [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.memory.gov.ua/laws/proekt-zakonu-ukraini-pro-derzhavni-ta-inshi-svyata-pam-yatni-dati-i-skorbotni-dni-nova-redakts> (Назва з екрану) Дата звернення: 12.01.2019

Ідеологія «руського мира» передбачає тісні партнерські зв'язки між країнами, що підтримують цю ідеологію, тому важливим кроком у відходженні від нього став Указ президента України про припинення договору «Про дружбу, співробітництво і партнерство між Україною і Російською Федерацією», що був підписаний 31 травня 1997 року. Окрім цього, 12 грудня 2018 року набув чинності Закон України «Про припинення дії Договору про дружбу, співробітництво і партнерство між Україною і Російською Федерацією», який на законодавчому рівні закріпив відхід України від «руського мира»⁶⁸.

Найбільш вагомою подією після 2014 року в рамках процесу протидії «руському миру» стало отримання українською церквою автокефалії у січні 2019 року⁶⁹. Створення Православної Церкви України не входило до планів Російської православної церкви та УПЦ МП, оскільки наявність помісної церкви в Україні суттєво знизило б вплив «руського мира» на України. Як вже згадувалось, РПЦ та УПЦ МП були потужними інструментами поширення ідеології «руського мира» на своїх вірян. Після юридичної реєстрації ПЦУ, УПЦ МП назвали це «рейдерством»⁷⁰. Поступово кількість парафій, що переходять з УПЦ МП до ПЦУ збільшується, що означає також, і поступову втрату впливу «руського мира». Зокрема на жовтень 2019 року в ПЦУ налічувалось 7000 парафій, 77 монастирів та 47 єпархій⁷¹.

Ці кроки дозволяють Україні поступово позбуватись впливу «руського мира», проте не варто недооцінювати потужність цієї доктрини.

---

⁶⁸ Закон України "Про припинення дії Договору про дружбу, співробітництво і партнерство між Україною і Російською Федерацією" [Електронний ресурс]. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2643-19>

⁶⁹ Автокефалия Православной Церкви Украины: как это было [Електронний ресурс] // Українська правда. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.pravda.com.ua/rus/articles/2019/01/6/7202999/>

⁷⁰ В УПЦ МП назвали "рейдерством" регистрацию Православной церкви Украины [Електронний ресурс] // Цензор.Нет. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: https://censor.net.ua/news/3109296/v_upts_mp_nazvali_reyiderstvom_registratsiyupravoslavnovi_tserkvi_ukrainy

⁷¹ Митрополит Епіфаній назвав кількість парафій і монастирів ПЦУ [Електронний ресурс] // Новое Время. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://nv.ua/ukr/ukraine/events/skilki-parafiy-ta-monastiriv-v-pcu-novini-ukrajini-50047389.html>

ВИСНОВКИ І РЕКОМЕНДАЦІЇ

«Русский мир» є ідеологією, яка була введена Президентом Російської Федерації Володимиром Путіним понад 10 років тому. Протягом років свого становлення «русский мир» значно змінився: зі звичайного концепту до ідеології та геополітичної доктрини, яку застосовує Російська Федерація. Насамперед, «русский мир» поширюється за допомогою мовних та культурних механізмів, проте за президентства Януковича він поширювався також і інституційно шляхом прийняття деяких законів інституційного сприяння поширенню російського культурного продукту. Незважаючи на те, що «русский мир» має можливість поширюватись також дискурсивними методами, тобто через повідомлення в ЗМІ, протидіяти цій ідеології все ж можливо. Після Революції Гідності Україна почала боротись з «русским миром» шляхом декомунізації, популяризації української мови та українського культурного продукту. Проте, незважаючи на зменшення впливу «русского мира» в Україні, він все ще існує.

Задля нівелювання впливу «русского мира» в Україні Школа політичної аналітики НаУКМА рекомендує:

1. Державним службовцям, народним депутатам, членам Кабінету Міністрів України публічному просторі використовувати лише українську мову, забезпечувати різносторонню підтримку української мови в суспільно-політичному дискурсі, виконувати зазначені в Законі «Про забезпечення функціонування української мови як державної» положення.

2. Президенту України, Верховній Раді України, Кабінету Міністрів України – посилити підтримку українського книговидавництва, мистецтва, створення якісної україномовної кінопродукції шляхом створення необхідних умов для розвитку згаданих галузей та шляхом державної цільової підтримки.

3. Національній раді України з питань телебачення та радіомовлення посилити нагляд та боротьбу з проросійськими повідомленнями, антиукраїнською риторикою на українських теле/радіоканалах. Зокрема, перевірити телеканали 112, ZIK та NewsOne на предмет проросійської риторики в ефірах.

4. Президенту України – на міжнародному рівні підтримувати дискурс протидії «русскому миру». Зокрема, наголошувати на статусі військових дій на Донбасі як агресії Російської Федерації проти України. Регулярно вносити на розгляд Ради національної безпеки та оборони пропозиції щодо перевірки діяльності організацій та груп на предмет розпалення міжнаціональної ворожнечі, антиукраїнської діяльності та пропаганди ідей «русского мира».

5. Наказати Раді національної безпеки та оборони України розробити проект закону «Про заходи протидії «русскому миру» в Україні», який має бути поданий Президентом для голосування на засіданні Верховної Ради України.

6. Створити в межах коштів, передбачених Державним бюджетом України, Консультативну раду при Офісі Президента України з питань протидії гібридній війні Російської Федерації проти України та боротьби з «руським миром».

7. Ветувати закони, які применшують статус української мови або мають на меті зменшення квот на україномовні продукти на телебаченні, радіо, у книговидавництві та в цілому протидіяти насаджуваній Росією риториці про нібито порушення прав російськомовних в Україні.

Школа політичної аналітики НаУКМА сподівається на розуміння ситуації Президентом України, Верховною Радою та Кабінетом Міністрів щодо необхідності протидії «руському миру» та пропаганді «руського мира» Російською Федерацією. Команда ШПА вірить у продовження проукраїнського курсу новою владою.

Бібліографія

1. Всемирный конгресс соотечественников, проживающих за рубежом : вступительное слово президента Российской Федерации Владимира Путина на Всемирном конгрессе соотечественников, проживающих за рубежом. – 2006. – 24 октября [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://vksrs.com/events/ii-vsemirnyj-kongress/> (дата звернення 12.01.2019) - Назва з екрана
2. Косачев К. Имидж России зависит от каждого / Косачев Константин. – 06.03.2013 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.bfro.be/ru/konstantin-kosachev.-imidzh-rossii-zavisit-ot-kazhdogo.html?cmp_id=108&news_id=6525 (дата звернення 12.01.2019) – Назва з екрана
3. Крым. Путь на Родину. Документальный фильм Андрея Кондрашова [Электронный ресурс]. – 2015. – Режим доступа до ресурсу: <https://www.youtube.com/watch?v=t42-71RpRgI&t=2061s>. (дата звернення 12.01.2019)
4. Мельник М. Закон про мову: засади мовної політики чи засідка? [Электронный ресурс] / Микола Мельник // Дзеркало тижня. – 2012. – Режим доступа до ресурсу: http://old.razumkov.org.ua/ukr/article.php?news_id=999. (дата звернення 12.01.2019) – Назва з екрана
5. Моніторинг: Українська мова завойовує ефір. Найбільш русифіковані - інтернет, преса та сфера послуг (Інфографіка) // Тексти.ORG.UA. – [Электронный ресурс]. Режим доступа: http://texty.org.ua/pg/article/editorial/read/89186/Monitoring_Ukrajinska_mova_zavojovuje_jefir_Najbilsh_rusyfikovani (Назва з екрану) Дата звернення: 12.01.2019
6. Національна безпека і оборона. // Український центр економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова. – 2012. – №4. – ст.94
7. Національний інститут стратегічних досліджень. Відділ гуманітарної політики.– Аналітична доповідь : «Україна та проект «русского мира».– Київ-2016. –95 с. Режим доступа: http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/Russian_world-7bd19.pdf, (дата звернення 12.01.2019)– Назва з екрана
8. Послание Федеральному Собранию Российской Федерации Президента России Владимира Путина. – 2007. – 27 апреля [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.rg.ru/2007/04/27/poslanie.html> (дата звернення 12.01.2019) – Назва з екрана
9. Проект закону України про державні та інші свята, пам'ятні дати і скорботні дні (нова редакція) // Український інститут національної пам'яті. – 2017. – [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://www.memory.gov.ua/laws/proekt-zakonu-ukraini-pro-derzhavni-ta-inshi-svyata-pam-yatni-dati-i-skorbotni-dni-nova-redakts> (Назва з екрану) Дата звернення: 12.01.2019

10. Світова гібридна війна : український фронт: монографія / за заг. ред. В.П. Горбуліна.– К.: НІСД, 2017.– ст. 259
11. Смолій В. Донбас і Крим в економічному, суспільно-політичному та етнокультурному просторі України: історичний досвід, модерні виклики, перспективи (Аналітична доповідь)/ В. Смолій, С. Кульчицький, Л. Якубова. – К.: Інститут історії України НАН України, 2016. –ст. 239
12. Смолій В. Донбас і Крим: місце в модерному національному проекті (аналітична записка) / В. Смолій, С. Кульчицький, Л. Якубова. – Київ: Інститут історії України НАН України, 2016. – ст. 32
13. Стан української мови. Щорічний моніторинг: Російська домінує в медіа та сфері послуг, українська – в освіті й кінопрокаті // Тексти.ORG.UA. – 08.11.2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://texty.org.ua/pg/article/Oximets/read/72173/Stan_ukrajinskoji_movy_Shhorichnyj_monitoryng_Rosijska_dominuje (Назва з екрану) Дата звернення: 12.01.2019
14. Становище української мови в Україні в 2011 році [Електронний ресурс] // Рух добровольців «Простір свободи». – 2011. – Режим доступу до ресурсу: http://dobrovol.org/files/2011/stan_movy.doc., ст. 5 (дата звернення 12.01.2019)– Назва з екрана
15. Становище української мови за рік поліпшилося. ІНФОГРАФІКА до свята // Рух «Простір Свободи» – 9.11.2017 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://novynarnia.com/2017/11/09/stanovishhe-ukrayinskoyi-movi-za-rik-polipshilosya-infografika-do-svyata/> (Назва з екрану) Дата звернення: 12.01.2019
16. Сычѐва Л. Русский язык, русская культура, русский мир / Лидия Сычѐва //– 2007. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://lsycheva.ru/books/culture/culture_7407.html (дата звернення 12.01.2019 –Назва з екрана
17. Турченко Г. Проект “Новороссия”: 1764–2014. Юбилей на крови / Г. Турченко, Ф. Турченко. – Запорожье: ЗНУ, 2015. – ст. 6
18. Українська мова втрачає позиції в освіті та книговидаванні, але тримається в кінопрокаті // Тексти.ORG.UA. – 09.11.2012 [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://texty.org.ua/pg/article/movchun/read/41135/Ukrajinska_mova_vtrachaje_pozyciji_v_osviti_ta (дата звернення 12.01.2019)– Назва з екрана
19. Цит. за Тищенко Ю. Огляд етнополітичної ситуації в АР Крим // Суспільно-політичні процеси в АР Крим: основні тенденції. – К., 2008. – С.20
20. Шулімов С. Ф. Курсова робота студента політології 2 року навчання Національного університету "Києво- Могиллянська академія" на тему "Конкуренція між "руським миром" та російським етнічним націоналізмом / Шулімов Станіслав Федорович – Київ, 2016. – 35 с. [Електронний ресурс]. –Режим доступу: https://dokupdf.com/queue/_5a3b91a8d64ab2a614f065a0_pdf?queue_id=-1.– (дата звернення: 12.01.2019).– Назва з екрана
21. Я же резолюции одни пишу! // Коммерсантъ. – 2011. – 07 июня. – № 101 (4642) [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<http://www.kommersant.ru/doc/1655540/print> (дата звернення 12.01.2019) – Назва з екрана

22. Jarabik B. 100 days of President Yanukovich: Ukrainian democracy on hold? / B. Jarabik, N. Shapovalova. // Policy Brief. – 2010. – №49. – С. 1-5

23. Motyl A. Ukrainian Blues: Yanukovich's Rise, Democracy's Fall / Alexander J. Motyl. // Foreign Affairs. – 2010. – С. 125–136

24. The “Russian World” Russia’s Soft Power and Geopolitical Imagination.- Marlene Laruelle. Режим доступу: <http://globalinterests.org/wp-content/uploads/2015/05/FINAL-CGI-Russian-World-Marlene-Laruelle.pdf> ст. 6 (дата звернення 12.01.2019) – Назва з екрана